

Keeleteokkurs 2012

Rein Joamets

haridus- ja teadusministeeriumi konsultant

Jüri Valge

haridus- ja teadusministeeriumi nõunik

Usutavasti oleks auväärt Heinrich Stahl rahul olnud ning kelmikas, aga mitte vähem auväärt Reiner Brockmann oma olematusse habemesse muianud, kui nad oleksid kuulnud, kuidas Kadrina keskkooli näiterühm (juhendajad Ülle Lichtfeldt ja Indrek Saar) Loone Otsa „Carmen Alexandrinumi” käigus oma sõnumi laval toimuva toetuseks rõdult alla saali lajatasid. Kindlasti kuulsid seda saalis istunud kolm bussitait enam kui kolmekümne Eesti kooli õpilast-õpetajat, kuid küllap kasutati ja kasutatakse (1. oktoobri 2013. a seisuga 1543 korda) ka võimalust eetri kaudu toimuvast/toimunust osa saada (<http://www.uttv.ee>, otsingusõna „keeletegu”). Seitsmenda keeleteokkursi kokkuvõtete tegemist toimetati – täiesti selge põhimõtte alusel, eesti keelt ei hoita mitte üksnes Tallinnas ja Tartus – Viljandi, Vastseliina ja Haapsalu järel seekord Kadrinas.

Miks Kadrinas?

Kadrina valik polnud muidugi juhuslik. Põhjusi selleks leiab küllaga nii tänapäevast kui ka möödunud aegadest. Jahedalt suhtudes, lihtsalt kohusetundest või – mis veelgi hullem! – kellegi käsku täites on selle-sarnase ürituse heal tasemel korraldamine võimatu. Kadrinas oli olemas tahe ning sellest tulenev tase. Kahtlemata aitas kummagi olemasolule kaasa kooli tuntud emakeelesõbralikkus, mh kõrged kohad üleriigilistel olümpiaadidel (juhendaja Liivi Heinla). Nagu ka varasemate võõrustajakoolide puhul, oli meeololuka koosolemise lõpus igatahes võimalik tõdeda: „See oli parim keeleteokkursi lõpuüritus!”

Piisavalt leidub mainimisväärsust minevikust. Just Kadrina-perioodil valmisid Heinrich Stahlil „Kodu- ja käsiraamat” (1632–1638) ning esimene eesti keele grammatika (1637). Kadrinas tegutses estofiilist pastor Arnold Knüpffer, kes kogus ja avaldas eesti rahvalaule, mütoloogiat

ja ajalookäsitlusi, rajas eesti keele tuletusõpetuse ning soovitas (1817) enne Ahrensit võtta eesti keele grammatika aluseks mitte ladina, vaid soome keele oma. Siinse loo alguses mainitud eestikeelse juhuluule varaseim autor Reiner Brockmanni (avaldas XVII sajandil neli eestikeelset pulmalaulu ning kirikulaulude tõlkeid eesti keelde) töötas Kadrinas. 21. mail 1994. aastal avati Kadrinas emakeelesammas tekstiga „Sõna seob!“. Viimane tõdemus on asjakohane ka tänapäeval. Keeleteo lõpuürituse puhul kaunistasid sammast lõkendavad küünlad.

Mitte ainult võistlus

Keeleteokonkurssi ei tasuks korraldada, kui selle ainsaks eesmärgiks oleks – kogu austuse juures pärjatute vastu – võitjaile ilusate sõnade ütlemine ja auhinna kätteandmine. Võistluse kaudu talletatakse ajaloo jaoks suur osa sellest olulisest, mis eesti keelega konkursiaastal toimus. Kindlasti suudavad ka keelespetsialistid ise päris palju üles tähendada, aga võistluse üldrahvalikkus tagab nendegi tegude teadvustamise, mille olulisus ei pruugi keeleprofessionaalile esmapilgul silma hakata. Keel kuulub rahvale ning konkurss ongi ergutanud keelealast aktiivsust, viinud keeleinfot tuhandete inimesteni ning pannud sajad keelesündmuste üle arutama ja oma seisukohta välja ütleva. Selle kaudu areneb eesti keel, arenevad konkursil valikuid tegijad ning edeneb ka konkurss ise. Haridus- ja teadusministeeriumi kodulehel olev keeleteoinfo on kindlasti kasutatav eesti keele õppes: pea kõiki õpetusteemasid, sh keeleliste väärtuste kujundamist, võib konkursiga siduda.

Keeleteokonkursi puhul on igal aastal vähemalt kolm huvitavat etappi, üks põnevam kui teine. Esiteks see aeg, mil selgitatakse, milliseid kiiduväärseid tegusid üldsus hindamiseks välja pakub, ja kui ootamatud need ettepanekud on. Tõepoolest, seal võib olla teemaga seotud inimese jaoks etteaimatavaid pakkumisi, aga ka üllatusi, mis pole justkui otseselt seotud keelealase tegevusega, kuid on siiski seotud eesti keele väärtustamise ja säilimisega. Igatahes on Emakeele Seltsi juhatusel tükk tööd, et ettepanekutest välja sõeluda need, mida ministritele ja üldsusele hindamiseks esitada. Enamik ettepanekuid on seni sõelast läbi pääsenud – ja pääses selgi korral –, aga kui esitatud tegu ikkagi rohkem teaduse, kultuuri või mõne muu valdkonna alla kuulub, on see keeleteokonkursist kõrvale jäetud. Kuna võistleavad teod, laureaadiks kuulutatakse ja auhind antakse aga tegijale, siis näeb ESi juhatus mõne

teo puhul kurja vaeva selle autori väljaselgitamisega, kui ettepaneku esitaja pole juhendinõuet täitmata jättes seda nimetanud.

Järgmisena ootab vastust küsimus, milline nendest kandidaatidest pälvib erakondade eri aegadel ametisse pandud haridusministrite ühise laua taga sündiva üksmeelse toetuse. Aasta keeletegu ei hääletata, ettepanekud arutatakse läbi ning erinevate lähtekohtade alusel kujundatakse ühine seisukoht. Muu positiivse kõrval osutab niisugune tulemuseni jõudmise viis ka erakonnaülese keelepoliitika võimalikkusele Eestis.

Ja kolmandaks vahest huvitavaimgi etapp – üldrahvalik hääletus. Kas ja kui palju rahvast keeleteema üldse huvitab, kui sarnased või erinevad on hääletajaskonna arvamused ministrite hinnanguga võrreldes ja milline nendest väljapakutud väarikatest tegudest osutub lõpuks üldsuse hinnangul parimaks. Sõltudes paljudest mittekeelelistest teguritest, ei pruugi see tulemus keeleprofessionaalide seisukohalt „õigeim” olla (samas on valiku aluseks Emakeele Seltsi juhatuses n-ö seltskonnakõlblikuks tunnistatud teod), kuid eesmärk – panna rahvas keeleasjade üle arutama – saavutatakse igal juhul.

Mille hulgast valiti

Auhinnakandidaadid võis jagada nelja rühma (tegude kirjeldusi vt www.hm.ee/keeletegu2012):

1. Sõnaraamatud: „Eesti etümoloogiasõnaraamat”, Iris Metsmägi (peatoimetaja), Meeli Sedrik, Sven-Erik Soosaar; „Eesti keele sõnapered”, Silvi Vare; „Võõrsõnade leksikon”, Kaspar Kolk, Katrin Kuusik, Argo Mund, Tiina Paet (peatoimetaja), Tuuli Rehemaa, Ülle Viks; „Põhikooli ainetundide sõnavara”, Mare Kitsnik, Helena Metslang.
2. Õpetamise/õppimisega seotud teod: eesti keele e-õppekursus „Keelekliik”, Asko Uri, Leelo Kingisepp, Marju Ilves (Hydraco OÜ); „Eesti punktkirja käsiraamat”, Kadri Kutsar, Monica Lõvi, Anneli Nellis, Ilona Tars, Julia Trofimova, Vello Vart; käsiraamat „Keelemeel”, Ivika Hein, Piibe Leiger, Krista Mägi; metoodiline kogumik „Keelemängud”, Tiiu Puik; kaheosaline eesti keele riigieksam, Külli Habicht, Märt Hennoste (töörühma juht), Helin Puksand, Külli Semjonov, Heily Soosaar, Jüri Valge, Merike Vardja, Kalle Viik; eestikeelne lasteaed (Anni lasteaed/ Annin lastentarha) Helsingis, Annika Madisson.

3. Eesti keele uurimisega seonduvad: **eesti murrete ja sugulaskeelte arhiivi digitaalselt kättesaadavaks tegemine**, Martin Eessalu, Grethe Juhkason, Liina Lindström, Pärtel Lippus (töörühma juht), Rauno Moisto, Ellen Niit, Karl Pajusalu, Kaspar Riiberg, Tuuli Tuisk; **eestikeelsete helisalvestiste leidmine, teemakohase kogumiku koostamine ja toimetamine**, Jaan Ross.
4. Üldsusele suunatud keeleteod: **eesti keeles esinemine 2012. aasta Eurovisiooni lauluvõistlusel**, Ott Lepland; ***kihnukielsed uudisõd* Vikerraadios**, Kaisa Laos, Külli Laos, Mark Soosaar (projektijuht), Raigo Tšetin; **kokkuvõttevõistlus „Tuum”**, Martin Ehala, Külli Habicht, Tiit Hennoste (töörühma juht), Laura Teder, Jüri Valge.

Ministrid keeletegu valimas

Peaauhinna otsustasid tavakohaselt ministrid: Jaak Aaviksoo, Mait Klaassen, Rein Loik, Tõnis Lukas, Toivo Maimets, Peeter Olesk, Mailis Reps ja Paul-Eerik Rummo. Arutelus käsitleti kõiki ettepanekuid, kusjuures pakkusid ministrid kahe parima hulka viieteistkümnest ettepanekust kahteist. Tunni ja 15 minuti pikkune kaalumine viis kokkuleppeni: 2012. aasta parim eesti keele alane tegu on **Silvi Vare „Eesti keele sõnapered”**. Esile otsustati tõsta Kaisa Laose, Külli Laose, Mark Soosaare ja Raigo Tšetini tegu **„Kihnukielsed uudisõd Vikerraadios”**. Peaauhinna valimisel ei olnud ministritel infot rahvahääletuse käigu kohta ning viimasel osalenudki said laureaadi teada alles 14. märtsil Kadrinas.

Kuidas rahvas hääletas

Esimene vahekokkuvõte sai tehtud 5. veebruaril: ülekaalukalt juhtis eesti etümoloogiasõnaraamat 81 häälega, teine oli sõnaperede raamat 47 häälega, ühe häälega jäi maha eesti murrete ja sugulaskeelte arhiivi digitaliseerimine. Ott Leplandi eesti keeles esinemine Eurovisioonil oli siis saanud vaid 19 häält. Kuid see oli alles algus.

Nädala pärast oli Ott Leplandil juba 151 häält, etümoloogiasõnaraamatul 132. Selline järjestus, umbes paarikümnese vahega, püsis veel paar nädalat, siis aga hakkas vahe vähenema. Konkursi lõpuajaks 6. märtsi keskööks näitas arvuti tulemust 201 : 199, ikka veel Leplandi kasuks.

Pärast hääletuskäigu ülekontrollimist selgus, et osa hääletajatest ei olnud lugenud konkursi statuuti piisava põhjalikkusega: vaja oli kindlasti kirja panna ka hääletaja enda kontaktandmed. Anonüümseid toetajaid, kelle hääl arvesse ei läinud, oli mõlemal liidril, kuid Ott Leplandi fänniklubis oli neid siiski tosina jagu rohkem ning see otsustaski lõpptulemuse. Rahvaauhinna võitjaks tuli seega eesti etümo- loogiasõnaraamat 197 häälega, Leplandi eestikeelse esinemise poolt anti 187 arvestatavat häält.

Niisugune oli kahe favoriidi tulemus, kuid tublisti toetati ka kõiki teisi kandidaate, 794 hääletajat andis kokku 1439 häält (seegi kord võis hääletada mitme kandidaadi poolt). Suhteliselt tavapärase oli seegi, et rahvahääletusel tõusis esile paar favoriiti. Nagu ka see, et iga kandidaadi puhul n-ö ärkab aeg-ajalt mingi osa toetajaskonnast ning tunni jooksul saab lemmiku punktisumma päris kopsaka täienduse. Tegemist on võistlusega, kus iga hääl tähtis – nagu valimiste puhul ikka. Keeleteokonkursilgi ei tea hääletaja, milline on tema lemmiku eelnev häälesaaik ning mida tema antud hääl muudab.

Kuidas edasi

Keeleteokonkursi korraldamine on iga aastaga paremaks läinud, sest ilmsiks tulnud ebakohti on püütud järjest parandada. Selge on see, et tava jätkub, kuigi pisikesi muudatusi statuuti tuleb – lähtudes juba sellestki, et korraldajatega liitub Eesti Emakeeleõpetajate Selts. Rohkem on juttu olnud lõpuürituse ajast. Seitse aastat on see toimunud kas emakeelepäeval, 14. märtsil või sellele lähimal tööpäeval. Sellisel ajavalikul on väga tugevaid eeliseid; teisalt on aga mainitud sedagi, et üleriigiline üritus segab koolides korraldatavaid emakeelepäeva ettevõtmisi. Usume siiski kompromissi võimalikkusesse. Kadrinas igatahes öeldi välja, et 2013. aasta parimate keeletegude teatavaks tegemine toimub 14. märtsil 2014. aastal Saaremaa ühisgümnaasiumis Kuressaares.